

159.955.2:372:355.23

INTELIGENCE BRANCŮ S NEDOKONČENÝM ZÁKLADNÍM VZDĚLÁNÍM (Předběžné sdělení výzkumu)

Plk. PhDr. Oldřich ZÁMEČNÍK,
Ústřední psychologické pracoviště, Ústřední vojenská nemocnice, Praha

Psychologické pracoviště Ústřední vojenské nemocnice se mimo jiné zabývá projektem základního psychologického vyšetření celé naší branecké populace.

V rámci tohoto projektu jde o depistáž nevhodných jedinců pro výkon základní vojenské služby, ale především o klasifikaci a adekvátní zařazování těch branců, u kterých se projevují nedostatky v oblasti psychických vlastností či procesů z hlediska potřeb ČSLA. Nezanedbatelným úkolem projektu je na minimum snížit počty osob s různými psychickými poruchami, zvláště v oblasti poruch chování a psychoneuróz determinovaných maladaptací na obtížné vojenské podmínky.

K tomuto účelu jsme vypracovali metodiku, tzv. hrubé síto, která nám poskytne objektivní údaje o kvalitě adaptačních procesů a dispozic branců, o jejich inteligenci a konečně o sociálním pozadí, které se podílelo na formování jejich osobnosti.

Problematika adaptace a sociálního pozadí je v projektu řešena uspokojivě, bez zvláštních teoretických a metodologických těžkostí.

Poněkud jinak je tomu při masovém zjišťování inteligence branců. Zde jsme nuceni řešit řadu otázek jak z hlediska odborného, tak i organizačního.

Těžkosti především plynou z toho, že v takovém rozsahu nebyla u nás, ani v žádném jiném socialistickém státě inteligence měřena, takže nelze použít zkušeností.

Ve vztahu k měření inteligence si plně uvědomujeme, že inteligenci je nutno ve všech případech pojímat toliko jako jeden z rysů osobnosti vyšetřovaného.

Dále jsme si vědomi, že teorie inteligence je stále ještě ve stadiu teoretických výzkumů. I když existuje na podstatu inteligence mnoho náhledů, není její pojem dosud uspokojivě vymezený.

Podle našeho soudu jde při teorii inteligence především o tyto otázky:

a) o podmíněnost inteligence dědičnými a vrozenými faktory na jedné straně a o vliv faktorů z oblasti prostředí a výchovy na straně druhé,

b) o kvantitativní vyjádření inteligence,

c) o spolehlivost psychometrických metod při měření inteligence,

d) o možnost spolehlivé predikce k výkonu při praktickém zařazování jedince, a to ve vztahu k profesi a k věkově vývojovému faktoru.

Jen z náznaku problematiky vidíme, že jde o řadu otázek, které jsou spojeny s množstvím neověřených hypotéz.

Proto jsme se rozhodli, že ještě před realizací základního psychologického vyšetřování branců přistoupíme k experimentu masového měření inteligence, a to u branců s nedokončeným základním vzděláním.

Proč jsme zvolili k experimentu právě tuto skupinu branců?

Jednak proto, že tato skupina dorostu je velmi početná a rok od roku narůstá.

V této situaci tedy mohou výsledky našeho experimentu přispět k řešení mnohých závažných otázek jak dorostovému lékařství, tak i ministerstvu školství, práce a sociální péče.

Dále proto, že tak můžeme přispět k řešení stále aktuálních otázek relace mezi genetickými faktory a faktory výchovy a prostředí. Výsledky experimentu nám rovněž umožní posoudit korelační vztahy mezi inteligencí a školními výsledky této skupiny.

Ne na posledním místě jsme byli vedeni ryze vojenskými zájmy. Většina těchto branců byla dosud klasifikována jako osoby s větším či menším mentálním deficitem. Mnozí z nich byli zbaveni povinnosti vojenské základní služby, aniž bylo použito objektivních metod k posouzení je-

jich intelektu — stačila jen nedostatečnost školních výsledků.

Ze společenských aspektů se tento stav promítal negativně ve snižování počtu odvedených branců a z hlediska osobnosti brance, alespoň u části, jako společenská degradace.

V rámci zúženého pojetí sledoval experiment tyto cíle:

1. verifikovat zvolenou metodu k měření inteligence,
2. poskytnout odvodní komisi objektivní podklady pro konečnou klasifikaci,
3. celkově vyzkoušet organizaci masového měření inteligence za použití psychologických testů.

Během několika let jsme vyšetřovali desítky tisíc branců, z nichž vzorek 30 tisíc jsme podrobně analyzovali z hledisek demografických údajů a sociálních faktorů.

Pro zjišťování stupně inteligence u zmíněné branecké populace byl zvolen z řady psychologických testů umožňujících hromadné snímání Cattell Culture Fair Intelligence Test — C.F. 2 A, jehož autory jsou R.B. a A.K.S. Cattell. Test byl vydán v USA ve více vydáních (1949, 1956, 1966) a Psychodiagnostické a didaktické testy, n. p. Bratislava vydal tento test v roce 1970 na náš popud s tím, že v ČSLA bude používán pod názvem Červený test.

Podle příručky k testu (1) podchycují „Culture fair“ (C.F.) testy faktor tzv. obecné schopnosti s vysokým podílem dědičnosti či fyziologické determinovanosti a projevují se zejména ve výkonech předpokládajících přizpůsobení se novým podmínkám a situacím.

Zatímco klasické inteligenční testy měří převážně obecnou schopnost, která je závislá na vzdělání, zkušenostech a kulturních relacích, testy C.F. měří tzv. fluidní inteligenci, tedy nezávisle na vzdělání a kultuře.

Jejich předností je rovněž stabilita výsledků. Tak např. mezi první a druhou světovou válkou vykázali branci USA vzrůst výkonu v armádním alfa testu zhruba o standardní odchylku, test C.F. si většinou podrží své normy v průběhu generace a neztrácí svou přesnost ve standardním hodnocení. Retest po čtrnácti letech neukázal významný rozdíl ani v průměru, ani ve standardní odchylce.

Celkově můžeme říci, že přednosti testu C.F. spočívají:

- v oddělení inteligence od školních znalostí a získaných dovedností při zachování faktorově analytické platnosti testu,
- v měření faktoru tzv. fluidní inteligence,
- v redukci omylů při měření inteligence pramenících z rozdílů v sociálních možnostech, specializace ve škole atd.,
- ve větší stálosti výsledků,
- je vhodnější oproti jiným testům „culture fair“, neboť se nepoužívá homogenního testového materiálu, jako např. u Ravenových progresivních matic,

— v tom, že je časově limitován, poněvadž rychlost se obecně považuje za primární komponentu intelektuálních schopností.

Ze tří typů testů C.F. jsme vybrali C.F.2, který je určen pro děti a netříděnou populaci dospělých. Autoři testu potvrzují, že škála C.F.2 je uspokojivější než škála 1 a 3.

Test má čtyři subtesty a postihuje určité druhy logického uvažování. Celkem má 46 příkladů, které jsou časově limitovány na 12,5 minut.

Pro potřeby ČSLA byla škála C.F.2 restandardizována na vzorku 1633 branců ve věku 18 až 25 let. Dále byl vzorek sestaven podle školního vzdělání, profese, velikosti místa bydliště, národnosti a krajových zvláštností.

Záznamové archy testu jsou upraveny jak pro ruční zpracování, tak i pro zpracování strojové.

K používání testu C.F.2 se vyskytly i kritické připomínky. Za jednu z nejvýznamnějších považujeme poznámky Miglieriniho (2), který mimo jiné poukazuje na to, že jmenovaný test není vhodný pro středoškoláky a vysokoškoláky, neboť úkoly jsou pro ně málo náročné. Kritika není tedy zaměřena ve vztahu k našemu vzorku.

Po prvních zkušenostech s testem přicházíme k závěru, že je nutno kriticky posuzovat proklamovanou tezi o měření fluidní inteligence. Je dobře známo, že existuje řada přímých i nepřímých vlivů a vztahů mezi inteligencí, myšlením, školní znalostí a sociálně kulturními vlivy.

Zmíněné faktory se v každém případě promítají do kvality intelektu, neboť je nelze abstrahovat.

S naznačenými postuláty teorie i praxe jsme přistupovali k experimentu. Předběžné výsledky jsou pozoruhodné.

Zjistili jsme, že z našeho vzorku má

IQ	55 — 76	18 % branců	
	77 — 85	19 % branců	
	86 — 100	36 % branců	(procenta jsou zaokrouhlená)
	101 — 122	26 % branců	
	123 a výše	2 % branců	

Průměr z celkového vzorku branců je IQ 91, $s^2 = 52,88$, $s = 7,27$.

Při analýze výsledků jednotlivých okresních vojenských správ jsou nápadné rozdíly v průměru IQ. Vysokých výsledků dosáhli branci v rámci OVS Pelhřimov, Vyškov, Jičín a Praha 6. Při rozboru této nerovnoměrnosti přicházíme k závěru, že mimo jiné proměnné faktory jsou výsledky především ovlivňovány testátory. Jejich funkci plnili vybraní důstojníci OVS, kteří byli na tento úkol odborně připraveni. Je však evidentní, že ani sebelepší odborná příprava nemůže v tomto smyslu zajistit standardní podmínky.

Všechny brance, kteří dosáhli IQ 77—85, jsme odesílali ještě na psychiatrické vyšetření, aby mohla být stanovena konečná klasifikace. Toto opatření se týkalo asi 20 % vyšetřovaných.

Při této příležitosti jsme si rovněž ověřovali korelaci Červeného testu s Ravenovým testem, jímž byli branci na psychiatrických vyšetřováních.

Korelační koeficient byl 0,75, čímž byla potvrzena vysoká validita testu C.F.2. Pořtrhujeme však, že jen pro tuto skupinu branců.

Závěry

1. Tímto experimentem jsme prokázali, že inteligenci lze orientačně měřit i v masovém měřítku.

2. Dosavadní způsob posuzování inteligence branců s nedokončeným základním vzděláním byl neobjektivní a snižoval tak počty odvedených v této kategorii.

Na základě našeho vyšetřování objektivní metodou se zvýšil počet odvedených branců o 4000.

První výsledky experimentu ukazují, že 82 % branců s nedokončeným základním vzděláním může vykonávat základní vojenskou službu, ovšem většinou za předpokladu jejich adekvátního zařazení do funkce a k druhu zbraně a někdy i s požadavkem zvýšené individuální péče při výchově a výcviku.

3. Podrobná analýza demografických, sociálních a psychologických dat u vzorku 30 tisíc branců této kategorie přesvědčivě ukazuje, že školní výsledky na základní škole nemohou být spolehlivým vodítkem pro posuzování intelektu, neboť do úrovně a kvality základního školního vzdělání vstupuje řada proměnných sociálních faktorů, které výsledky podstatně ovlivňují.

4. Již předběžné výsledky analýzy získaných údajů naznačují, že u této skupiny více než genetické faktory hrají při úrovni inteligence faktory výchovy a prostředí.

Literatura

1. Příručka pro vyhodnocování a administraci testu C.F. 2A, Psychodiagnostické a didaktické testy, Bratislava 1970
2. Miglierini: Je test C.F. 2A vhodný pre našich stredoškólkov? Československá psychologie, 2, 1972
3. Zámečník: Některé otázky výběru branců, ÚLPP ÚVN, 1972